

Література:

1. Єрмоленко С. Хоч гірше – аби інше: художній переклад і мовна норма / С. Єрмоленко // Літературна Україна. – 1970. – 17 бер. – С. 3.
2. Карий В. Не на того воза сів. / В. Карий // Вечірній Київ. – 1969. – 28 серп. – С. 4.
3. Коваль А. Інтерпретація мовної дійсності чи недогляд?: 1. Автор – редактор – читач / А. Коваль // Літературна Україна. – 1969. – 5 груд. – С. 3.
4. Коваль А. Інтерпретація мовної дійсності чи недогляд?: 2. Перекладач – редактор – читач / А. Коваль // Літературна Україна. – 1969. – 23 груд. – С. 2.
5. Митрофанов В. За творчий пошук: Кілька слів до критики художнього перекладу / В. Митрофанов // Друг читача. – 1970. – 14 лип. – С. 4.
6. Рильський М. Давно назріле питання / М. Рильський // Літературна газета. – 1939. – 16 лип. – С. 3.

УДК 8.811.112.12

З. В. Чепурна, Г. Л. Лисенко,

Національний технічний університет України «КПІ», м. Київ

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ
ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

У статті розглядаються стилістичні особливості військово-технічного тексту, вплив структурних особливостей мови на процес та спосіб перекладу. Автори визначають роль та місце мовних трансформацій та буквального перекладу як проміжної ланки перекладацького процесу з метою досягнення найбільш коректної передачі інформації. Особливе місце в дослідженні відводиться багатокомпонентним термінам в німецькій мові та особливостям їхнього перекладу.

Ключові слова: стилістичні особливості, військово-технічний текст, структурні особливості, процес та спосіб перекладу, мовні трансформації, буквальний переклад, описовий переклад, багатокомпонентні терміни, контекст, еквівалент, перетворення, словоскладання, словосполучення, синтез.

В статье рассматриваются стилистические особенности военно-технического текста, влияние структурных особенностей языка на процесс и способ перевода. Авторы определяют роль и место языковых трансформаций и буквального перевода как промежуточного звена переводческого процесса с целью достижения наиболее корректной передачи информации. Особое место в исследовании отводится многокомпонентным терминам в немецком языке и особенностям их перевода.

Ключевые слова: стилистические особенности, военно-технический текст, структурные особенности, процесс и способ перевода, языковые трансформации, буквальный перевод, описательный перевод, многокомпонентные термины, контекст, эквивалент, словообразование, словосочетание, превращение, синтез.

The article considers the stylistic features of military-technical text and the impact of structural features of language on the process and method of translation. The authors describe the role and place of linguistic transformations and literal translation as medium of translation process in order to achieve more correct information transfer. A special place in the study is given to multi-component terms in German language and its translation features.

Key words: stylistic features, military-technical text, structural features, process and method of translation, linguistic transformations, literal translation, descriptive translation, multi-component terms, context, equivalent, transformation, word formation, word combination, synthesis.

Перекладач в процесі своєї діяльності стикається не лише з загальноживаною літературною мовою, а й з «підмовою», які вживає лише незначна частина конкретного мовленнєвого колективу. Взаємодія між загальною мовою і мовою спеціальною (науковою) постійно зростає; крім того, поширюються міжнародні зв'язки і, відповідно, виникає необхідність перекладу великого обсягу науково-технічної літератури, чим і пояснюється **актуальність** дослідження терміносистеми як каркасного словника мови спеціальностей, з'ясування питань загальної теорії термінології, особливостей утворення таких мовних одиниць як терміни та, що найголовніше для перекладача, особливостей їх перекладу. Крім того, тема перекладу військової техніки є досить недослідженою, та недостатньо опрацьованою.

Над цією проблемою **працювали** Г. М. Стелковський, Н. П. Ветлов, А. М. Филимонов, Е. Ф. Скороходько, Ю. В. Ванников, А. А. Васильченко та інші. Так, наприклад, Е. Ф. Скороходько визначає основні якості терміна, а саме: систематичність, точність, можливість подальшого само утворення та стислість.

У різних мовах системи понять не є ідентичними. Це у повній мірі стосується і системи військових понять. Наприклад, німецькому терміну *Überlagerungsempfänger* відповідає український термін *супергетеродинний приймач*. Проаналізувавши склад цих термінів, можна побачити, що в основі німецького терміну лежить поняття *Überlagerung* – *накладення*, в основі українського терміну – поняття *супергетеродину*. Як бачимо, незбіг понять створює певні труднощі при перекладі. При розбіжності понять двомовні словники не завжди можуть допомогти вибрати потрібний еквівалент перекладу. У таких випадках слід звертатися до одномовних словників типу тлумачних або ж енциклопедичних лексиконів, оскільки вони мають не варіанти значень слова, а розкривають всю повноту внутрішнього складу слова. Однак і в цьому випадку необхідно пам'ятати що значення слова завжди визначається мікроконтекстом, тобто ми приходимо до поняття «первинного смислу». Важливо при цьому відмітити, що вибір потрібного еквівалента (лексичного і граматичного) визначається не лише контекстом, але і певною сполучуваністю слів, яка в свою чергу залежить від мовної традиції. Саме тому перекладач часом обирає в якості еквівалента зовсім не ті значення, які містяться у двомовному словнику [2, с. 71].

Шлях до еквівалентного перекладу лежить через певні мовні трансформації, тобто, перетворення, яких у процесі перекладу зазнає як вихідний текст, так і його буквальний переклад. Буквальний переклад часто виступає як проміжний стан перекладу, як ступінь аналізу вихідного смислу, але вже на рівні мови перекладу. Наприклад: словосполучення *moderne Kriegsführung* буквально перекладається *сучасне ведення війни*. Стилістично цей буквальний переклад є незадовільним. Аналізуючи його, ми помічаємо, що *сучасне* цілком рівнозначне сполученню *в сучасних умовах*, тобто, здійснивши трансформацію еквівалентної заміни на рівні мови перекладу, ми маємо еквівалентний переклад всього словосполучення *ведення війни в сучасних умовах*. При цьому важливо відмітити, що від цього вихідний смисл перетворення не змінився. У ряді

випадків розуміння вихідного смислу здійснюється шляхом виділення у варіантах значень терміну певної загальної ідеї, що внутрішньо пов'язує усі ці значення [1, с. 14]. Наприклад, слово *Einsatz* – дуже багатозначне і викликає при перекладі досить часто труднощі, оскільки жоден словник не може передбачити всі можливі варіанти його перекладу. Лише метод виділення загальної ідеї з відтинком початку цієї дії може забезпечити успіх перекладу такого терміну як *Fernmeldeinsatz* – організація зв'язку [3, с. 33].

В інших випадках до трансформацій вдаються на рівні вихідного смислу, оскільки буквальний переклад або суперечить вихідному смислу, або неприйнятний з міркувань сполучуваності слів. Наприклад, речення *Der taktische Schwerpunkt muss mit dem Schwerpunkt der Fernmeldeverbindungen zusammenfallen* складно перекласти, оскільки термін *Fernmeldeverbindungen* буквально відповідає терміну *лінії зв'язку*. Але зосереджуються все ж таки не лінії, а самі засоби зв'язку, тобто *Fernmeldemittel*. Замінивши *Fernmeldeverbindungen* на *Fernmeldemittel*, ми помічаємо, що вихідний смисл не змінився, а переклад тепер може бути зроблений без проблем [3, с. 35].

На наш погляд, варто розглянути національні властивості німецьких військових термінів у порівняльному плані. Насамперед зупинимось на структурі німецьких військових термінів. Близько 80% усіх військових термінів є складними словами [4, с. 50]. Як правило, німецькі терміни складні слова перекладаються українською мовою термінологічними словосполученнями, які часто мають описову функцію. Наприклад: *Generalstabsoffizier*, *m* – офіцер служби генерального штабу, *Verteidigungsausgaben* – витрати на оборону, *військові витрати*, *Wegebahnabteilung* – загін забезпечення руху. Компонентами складних слів можуть бути не лише іменники, а й інші частини мови. Наприклад: *Nachtrupp*, *m* – тильний загін, *Vortrupp* – головний загін (применники); *Nahschuss* – постріл з близької дистанції, *Langsamfahrt* – повільний рух, *malig* *xid* (прислівники); *langdienend* – надстроковий, *Kurzlage* – летючка (прикметники); *Sichbemerkmachen* – само позначення, *Machart* – особливість конструкції (дієслова). Як видно з наведених вище прикладів, в українській мові словоскладання використовується значно рідше, частіше зустрічаються термінологічні словосполучення. Досить часто у німецькій термінології зустрічаємо усічені терміни-словосполучення. Такі терміни використовуються для позначення багатofункціональних понять, складаються з кількох складних слів, що мають один спільний для всіх компонент, який зберігається найчастіше в останньому слові словосполучення. Обов'язковим компонентом усічених термінів-словосполучень є сполучник *und* наприклад: *Stabs-und Versorgungskompanie* – рота штабна та рота постачання, *Land- und Küstenverteidigung* – наземна і берегова оборона, *Raketen und Lenkwaffenabwehr* – протиракетна оборона.

Нарешті у всіх жанрах військової літератури часто зустрічаються скорочені військові терміни, тобто скорочені позначення термінів, які настільки ввійшли в повсякденне життя, що самі стали термінами. Наведемо деякі з них: *ABC* – атомар, *biologisch und chemisch* – проти ядерний, проти біологічний і протихімічний; *Az.o.V.* – *Aufschlagzünder ohne Verzögerung* – ударний детонатор миттєвої дії; *Btl.* – *Bataillon* – батальйон. Для німецької мови в цілому і військової термінології зокрема характерна наявність великої кількості термінів – складних слів, які складаються з двох, трьох і більше компонентів. Для складних слів, незалежно від числа компонентів, характерна двочленна структура, наприклад: *Bundeswehr*, *Waffengattung*, *Luftwaffe*, *Dienstgradabzeichen*, *Wehrbereichskommando*. Найбільш поширеним способом перекладу термінів – складних слів є конструкції «прикметник + іменник», «іменник + іменник у родовому відмінку як означення». Можливий також переклад складним словом, простим словом (однокомпонентним) тощо.

Оскільки перша частина складного іменника є означенням до другої його частини (основного слова), при її перекладі слід враховувати поєднання слів в українській мові: *Einsatzverband* – з'єднання (яке?) бойове, *Ärmelabzeichen* – знак (який?) нарукавний. Але в кожному окремому випадку при перекладі терміну-складного іменника слід враховувати, яке усталене словосполучення або окремий іменник відповідає йому в українській мові, наприклад: *Teilstreitkraft* – вид збройних сил, *Zeltbahn* – плац-намет.

Часто один і той самий перший компонент складного слова, виступаючи в якості означення до різних іменників, перекладається по-різному: *Dienstlaufbahn* – проходження *військової* служби, *Dienstgrad* – *військове* звання, *Dienstanzug* – *повсякденна* форма одягу, *Dienstausweis* – посвідчення *особи*, *Dienstbezüge* – *грошове* утримання, *Dienstgeheimnis* – *службова* таємниця, *Dienstgipfelhöhe* – *практична* стеля (літака). Ряд іменників при вживанні першого компонента термінів-складних іменників має постійний еквівалент в українській мові у якості прикметника: *Haupt* – *головний*, *основний*; *Angriffs* – *атакуючий*, *наступальний*, *ударний*, *Panzer* – *броньовий*, *броньований*, *танковий*; *Flugabwehr* – *протиповітряний*, *зенітний*. Багато термінів-складних іменників в якості першого компонента мають основу дієслова. Як правило, українською вони перекладаються прикметником: *Streitkräfte* – *збройні сили*, *Lehrbataillon* – *навчальний батальйон*, *Start-und Landebahn* – *злітно-посадкова смуга*. Слова, які означають специфічні поняття, можуть бути перекладені українською мовою по-різному: 1. Способом транслітерації: (повної), коли всі літери іноземного слова передаються літерами українського алфавіту: *Luftwaffe* – *луфтваффе*, *Bundeswehr* – *бундесвер*; (часткової), коли транслітерується не іншомовне слово, а лише його основа і до неї приєднується відповідний український словотвірний суфікс: *Infrastruktur* – *інфраструктура*. 2. Іноді для перекладу без еквівалентних термінів використовується дослівний переклад, при якому складні слова та словосполучення перекладаються покомпонентно: *Truppengattung* – *категорія військ*. 3. Значно рідше зустрічаємо описовий переклад, коли без еквівалентний термін перекладається з врахуванням його функціонального значення: *Logistik* – *органи і частини тилу*. Одним з джерел поповнення німецької військової термінології можна назвати запозичення. Суто іншомовні слова типу *Sonar*, *triphibisch* зустрічаються не так вже й часто, до того ж вони малопродуктивні. Натомість інтернаціональні військові терміни *Bataillon*, *Batterie*, *Artillerie*, *Infanterie*, *Regiment*, *Brigade*, *Offensive*, *Kommandeur*, *Armee*, *Front*, *Stab*, *Bord* і т. і. не сприймаються в німецькій мові в даний час як чужорідні, тому що вони створені згідно правил німецької граматики, мають відповідну німецьку вимову та написання. Ці терміни мають велику словотвірчу здатність. В цілому це слова французького походження, які були запозичені німецькою, а також українською мовами. Їхній переклад не викликає істотних труднощів.

Іноді український термін не може висловити всього змісту складного німецького терміну, оскільки останній, як правило, обмежений певними елементами складного слова. У таких випадках вдаємося до роз'яснення в перекладі, намагаючись перш за все уточнити призначення терміну. Наприклад: *Die Ultrakurzwellensprechfunkstation ist für den Anschluss an die Vermittlung vorgesehen, über die die Verbindung der Funkstation mit allen Fernsprechteilnehmern der Vermittlung erfolgt*. Вияснюємо загальний зміст висловлювання та встановлюємо, що йдеться про якусь радіостанцію, з'єднану з вузлом зв'язку, що дозволяє всім учасникам телефонних переговорів користуватися і цією радіостанцією. Труднощі виникають при перекладі складних термінів *Ultrakurzwellensprechfunkstation* і *Fernsprechteilnehmer*. Розглянемо елементи першого терміну: *Ultrakurzwellen* – *ультракороткохвильовий*, *2.Funkstation* – *радіостанція*. Між цими термінами вклинився елемент – *sprech-*, який, очевидно, свідчить про те, що дана радіостанція призначена лише для роботи в телефонному

режимі, тобто для передачі звукової мови. Синтезуючи елементи та узгоджуючи їх з українською термінологією, знаходимо відповідник *ультракороткохвильова телефонна радіостанція*. Далі аналізуємо термін *Fernsprechteilnehmer*. Елемент *Fernsprech-* визначає і звукує значення елемента *–teilnehmer. Teilnehmer – учасник, Fernsprech – телефонний*. Синтезуючи отримане, маємо: *учасник телефонних розмов*, знаходимо український термін *абонент* і маємо переклад речення в цілому: *Ультракороткохвильова телефонна станція призначена для підключення до вузла зв'язку, через який здійснюється з'єднання радіостанції з усіма абонентами вузла*. Отже, основою правильного еквівалентного перекладу є завжди глибоке проникнення в зміст вихідної інформації, тобто відновлення вихідної ситуації. Після визначення всього поняття перекладач усвідомлює ті зв'язки, які відображені у фразі, тобто зв'язки даного поняття з поняттями, які оточують його. Необхідність такого підходу до перекладу технічної термінології змушує перекладача дуже критично підходити до використання спеціальних словників, оскільки вони не мають характеристики терміну і не показують його сполучуваності з іншими словами та термінами.

Не менш цікавим видається нам переклад фразеологічних словосполучень, зокрема сталих дієслівних словосполучень, оскільки вони є найбільш чисельними. Дієслівні поєднання утворюються за допомогою дієслів, які мають переважно абстрактне значення (*stehen, stellen, bringen, setzen, kommen* та інші). Такі дієслова у поєднанні з іменниками, частіше похідними від дієслова, утворюють нерозривну лексичну єдність, яка перекладається або іменником і дієсловом, або лише дієсловом. Наприклад: *in Bewegung setzen – приводити в рух, пускати в хід; zur Anwendung kommen – знаходити застосування; zur Verfügung stehen – бути в розпорядженні; Dienst leisten – нести службу, служити*. З прикладів видно, що в поєднанні з іменниками дієслова втрачають своє основне значення, а суть фразеологічного звороту визначається головним чином значенням іменника. Наприклад: *Minensperren sollen die Bewegung des Feindes behindern, verlangsamten oder zum Stillstand bringen*. Мінні загородження призначені для того, щоб ускладнити, сповільнити або зупинити пересування ворога. Слід звернути увагу на те, що дієслівні словосполучення у самостійному реченні часто бувають розчленованими, утворюючи рамку з дієслова та іменника; дієслово стоїть на початку речення, а іменник – у кінці. При перекладі ці розрізнені елементи рамкової конструкції варто об'єднати. Наприклад: *Das neue Flugzeug findet in erster Linie im taktischen Bereich Verwendung*. Новий літак використовується в першу чергу для вирішення тактичних завдань. Отже, для правильного перекладу сталих дієслівних словосполучень необхідно: визначити суть словосполучення, враховуючи іменник; знати дієслова, які найчастіше входять до фразеологічних сполучень та враховувати рамкову конструкцію.

Література:

1. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу / І. В. Корунець. – К., 2000. – 443 с.
2. Огуй О. Д. Актуальні проблеми німецько-українського перекладу / О. Д. Огуй. – Чернівці : Рута 2004. – 256 с.
3. Филатов В. П. Учебная разработка по военному переводу (немецкий язык) / В. П. Филатов. – Тема № 8. – М. : Военная кафедра МГИМО (У), 1989. – 64 с.
4. Стрелковский Г. М. Теория и практика военного перевода : Немецкий язык / Г. М. Стрелковский. – М. : Воениздат, 1979. – 272 с.

УДК 81'25 = 112.2

О. В. Шум,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

СПІВІДНЕСЕННЯ ІДІОСТИЛЮ АВТОРА І СТИЛЮ ПЕРЕКЛАДАЧА (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ Ю. АНДРУХОВИЧА «РЕКРЕАЦІЇ» НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ)

*Стаття розглядає особливості індивідуального стилю перекладача на прикладі перекладу роману Ю. Андруховича «Рекреації». Дослідження присвячене аналізу мовної особистості перекладача стосовно автора. **Ключові слова:** ідіостиль, мовна особистість, переклад, проза, роман, стиль перекладача.*

*Статья рассматривает особенности индивидуального стиля переводчика на примере перевода романа Ю. Андруховича «Рекреации». Данная работа посвящена анализу языковой личности переводчика по отношению к автору. **Ключевые слова:** идиостиль, языковая личность, перевод, проза, роман, стиль переводчика.*

The article describes components of an individual style of translator on the base of novel «Recreations» by Yu. Andruchovych. The present paper is devoted to the analysis of the linguistic identity of the translator regarding to the interpreter.

Keywords: *idiostyle, linguistic identity, translation, novel, style of translator.*

У контексті дослідження проблематики художнього перекладу все більшого значення останніми роками набувають розвідки з питання особистості перекладача. Проблемою індивідуальності перекладача займаються П. Антокольський, М. Іваницька, В. Левік, Ю. Левін, Л. Мкртчян, А. Науменко, М. Новікова, А. Опульський, В. Россельс, О. Сапожнікова, С. Сухарьов, О. Фінкель, Ю. Яхніна та ін.

На думку О. Матвіїшин, сучасне перекладознавство виходить із того, що художній переклад є результатом пізнання невичерпного художнього світу першотвору, що і визначає загальну стратегію інтерпретації перекладацьких явищ [8, с. 14]. Дослідниця зазначає, що кожен перекладач підходить до відтворення чужомовного тексту своєрідно, індивідуально, неповторно, зі своїм особливим умінням інтерпретувати текст оригіналу [8, с. 18].

На думку О. Мазур, творча особистість перекладача досі не досліджена достатнім чином, враховуючи контекст національної культури, перекладацької традиції, життя та творчості перекладача, його вподобань у виборі матеріалу та роботі над перекладами, значення для української та світової культури [7, с. 66].

М. Новікова однією з перших комплексно підійшла до розгляду питання особистості перекладача у контексті теорії художнього перекладу [9, с. 4]. Спираючись на праці попередниці М. Іваницька зазначає, що досліджуючи мовну особистість перекладача варто враховувати широке коло чинників, які на неї впливають. Це психолінгвістичні проблеми: тип характеру перекладача і його перекладацької поведінки, соціотип перекладача з домінуючими перекладацькими рішеннями, національно-культурна приналежність перекладача та стратегії перекладу, яких той чи інший перекладач дотримується у різних комунікативних ситуаціях [2, с. 99]. На думку М. Іваницької, з огляду на «креативну» (пізнавальну